

Elinvoimaa ja älykästä toimintaa
Itä- ja Pohjois-Lappiin (EIP)

Vitality and Smartness
in Eastern and Northern Lapland

Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelma 2023

Itä- ja Pohjois-Lapista arktisten kestävien
elinkeinojen ja arktisen osaamisen mallialue.

ITÄ-LAPIN
KUNTAYHTYMÄ

POHJOIS-LAPIN
seutukunta

LAPIN LIITTO

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sisällys

1. Tausta: Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelma...	4
Johdanto.....	4
Itä- Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelman rakentaminen.....	4
2. Itä- ja Pohjois-Lappi toiminta-alueena.....	6
3. Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelma.....	9
Mitä on älykäs erikoistuminen?	9
Kasvuohjelman tavoitteet ja painopistealueet.....	11
Rakenne ja toimintaprosessi.....	14
4. Älykkään erikoistumisen kasvuohjelmasta käytäntöön.....	16
Kasvuohjelman toimeenpanon lähtökohdat	16
Kasvuohjelman toimeenpanon rahoittaminen.....	17
Kasvuohjelman toimeenpanossa huomioitavaa.....	18

Julkaisija: Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymä / EIP -hanke

Kirjoittajat: Laura Lakso, Jukka Teräs ja Kristiina Jokelainen

Taitto: Lappi Design Tytti Mäenpää

Sodankylä 2023

Arktista elinvoimaa luonnosta avaruuteen

1. Tausta: Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelma

1.1 Johdanto

Elinvoimaa ja älykästä toimintaa Itä- ja Pohjois-Lapissa (EIP) -hanke toteutettiin Itä- ja Pohjois-Lapin seutukuntien yhteishankkeena 16.4.2021-31.7.2023. Tavoitteena oli tunnistaa Itä- ja Pohjois-Lapin kasvu- ja vahvuusalueet ja luoda niiden pohjalta paikallinen älykkään erikoistumisen kasvuohjelma. Itä- ja Pohjois-Lapin elinvoiman kehittäminen on muutoksessa muuttuvan toimintaympäristön vuoksi. Elinkeinoelämän muutokset kuten vihreä siirtymä avaavat uusia mahdollisuuksia Itä- ja Pohjois-Lapille, mutta samalla alue kohtaa uusia haasteita koronapandemian sekä Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyssodan vaikutusten osalta. Alueen erityiset haasteet kuten vähenevä ja ikääntyvä väestö luovat tarvetta kehittää Itä- ja Pohjois-Lappia yhteistyössä useamman kunnan kesken.

Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelmalla halutaan tarjota keinoja, joilla Itä- ja Pohjois-Lappi integroituu vahvemmin osaksi Lapin alueellista innovaatioekosysteemiä. Tavoitteena on myös varmistaa, että seutukuntien kasvuelinkeinot saavat parhaan mahdollisen hyödyn maakunnan tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnasta (TKI) sekä koulutuksen kehittämistoimenpiteistä. Itä- ja Pohjois-Lapin alueella toimii tutkimuslaitoksia, joiden korkeatasoisen tutkimusosaamisen hyödyntämiseen elinkeinojen kehittämisessä halutaan myös vahvistusta.

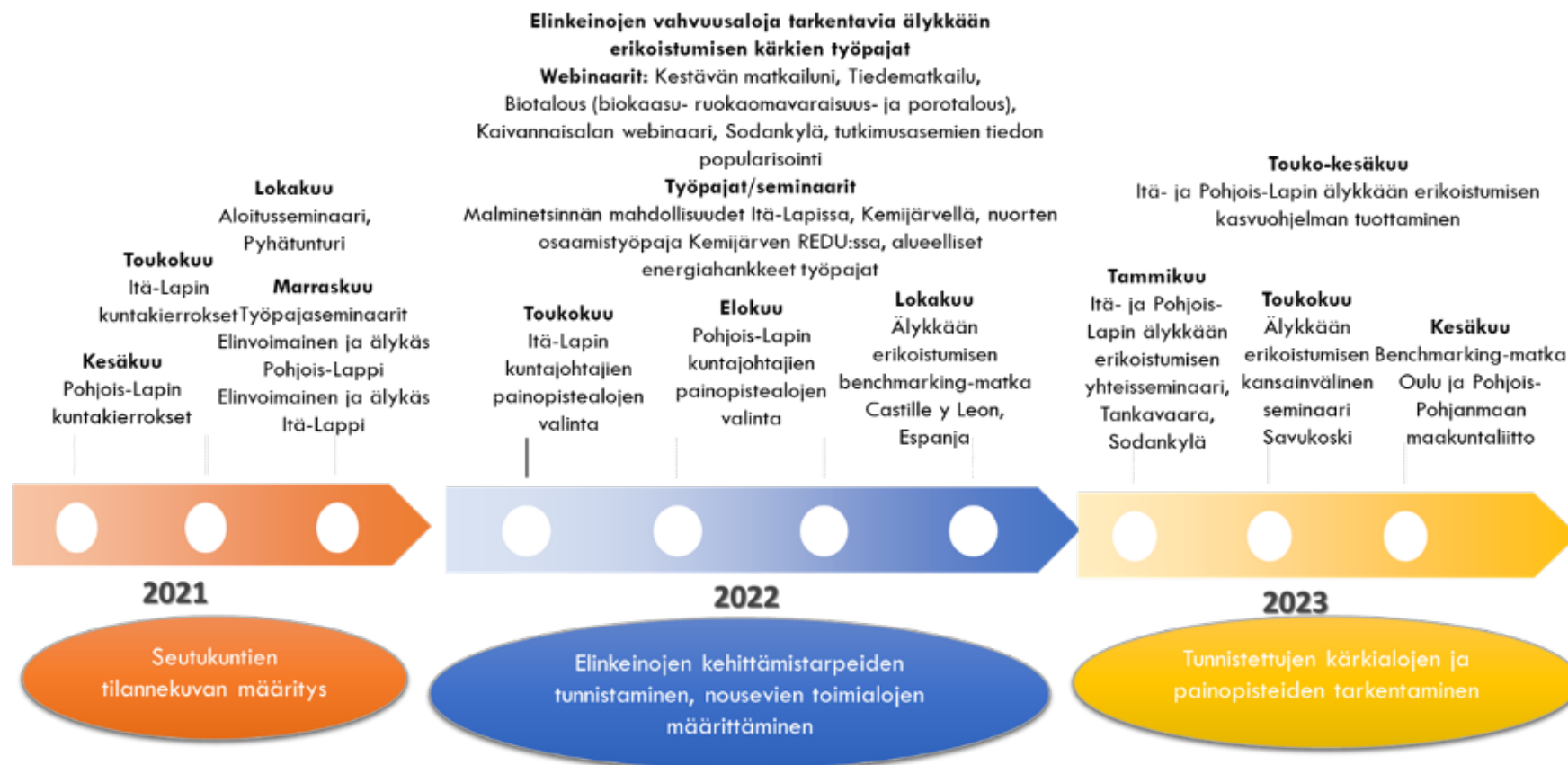
Kasvuohjelman laadinnassa huomioitiin Lapin älykkään erikoistumisen strategian painopisteet ja tavoitteet ottaen huomioon Itä- ja Pohjois-Lapin seutukuntien erityispiirteet¹. Kasvuohjelma tarjoaa myös ehdotukset toimiksi, joilla vahvistetaan Itä- ja Pohjois-Lapin kuntien elinkeinoja, hyödynnetään tehokkaasti TKI-toimintaa ja koulutusta ja kehitetään kasvuohjelman toimeenpanoa tukevia hankkeita hyödyntäen alueellista, kansallista ja kansainvälistä rahoitusta.

1.2 Itä- Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelman rakentaminen

EIP-hankkeessa koottiin Itä- ja Pohjois-Lapin toimijoita yhteen ja toteutettiin paikallisia ja alueellisia informaatiotilaisuuksia ja työpajoja mm. matkailun, biotalouden, kaivannaistoiminnan, tutkimusasetmayhteistyön sekä kansainvälisen yhteistyön teemoilla. Työpajojen pohjalta koottiin tilannekuva alueen elinkeinotoiminnasta ja TKI-toiminnasta sekä koottiin toimijoiden tarpeita ja ehdotuksia TKI-toiminnan vahvistamiseksi. Älykkään erikoistumisen kasvuohjelman koostamiseksi on tehty yhteistyötä elinkeinotoimijoiden, kuntien, tutkimusasetemien, yrittäjien ja kansainvälisten verkostojen kanssa. Kuvan 1 aikajana visualisoi prosessia kasvuohjelman tuottamiseksi.

1. Lapin liitto (2023) Lapin älykkään erikoistumisen ohjelma. https://arcticsmartness.fi/wp-content/uploads/sites/5/Strategia_web.pdf

Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelman rakentuminen

Kuva 1: Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelman rakentuminen

2. Itä- ja Pohjois-Lappi toiminta-alueena

Itä- ja Pohjois-Lapin seutukunnat muodostuvat kahdeksasta kunnasta. Pohjois-Lapin seutukuntaan kuuluvat Inari, Sodankylä ja Utsjoki. Itä-Lapin seutukuntaan kuuluvat Kemijärvi, Pelkosenniemi, Posio, Salla ja Savukoski. Alue rajoittuu idässä Venäjän rajaan sekä pohjoisessa Norjaan. Pinta-ala on puolet Lapin maakunnan pinta-alasta, mutta asukkaita alueella on ainoastaan noin 32 000 asukasta. Itä- ja Pohjois-Lappi on jopa Lapin mittakaavassa erittäin harvaan asuttu alue. Taulukossa 1 on esitetty yhteenveto alueen väestötilanteesta.

Itä- ja Pohjois-Lapin elinkeinotoiminta rakentuu pohjoisten luonnonvarojen ja olosuhteiden hyödyntämiseen ja jalostamiseen luoden pohjan suhteellisen monipuoliselle yrityskannalle. Pohjoisen luonnonvarat ja investointipotentiaali etenkin liittyen vihreään siirtymään, luovat pohjaa Itä- ja Pohjois-Lapin kehittämiselle jatkossakin. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan

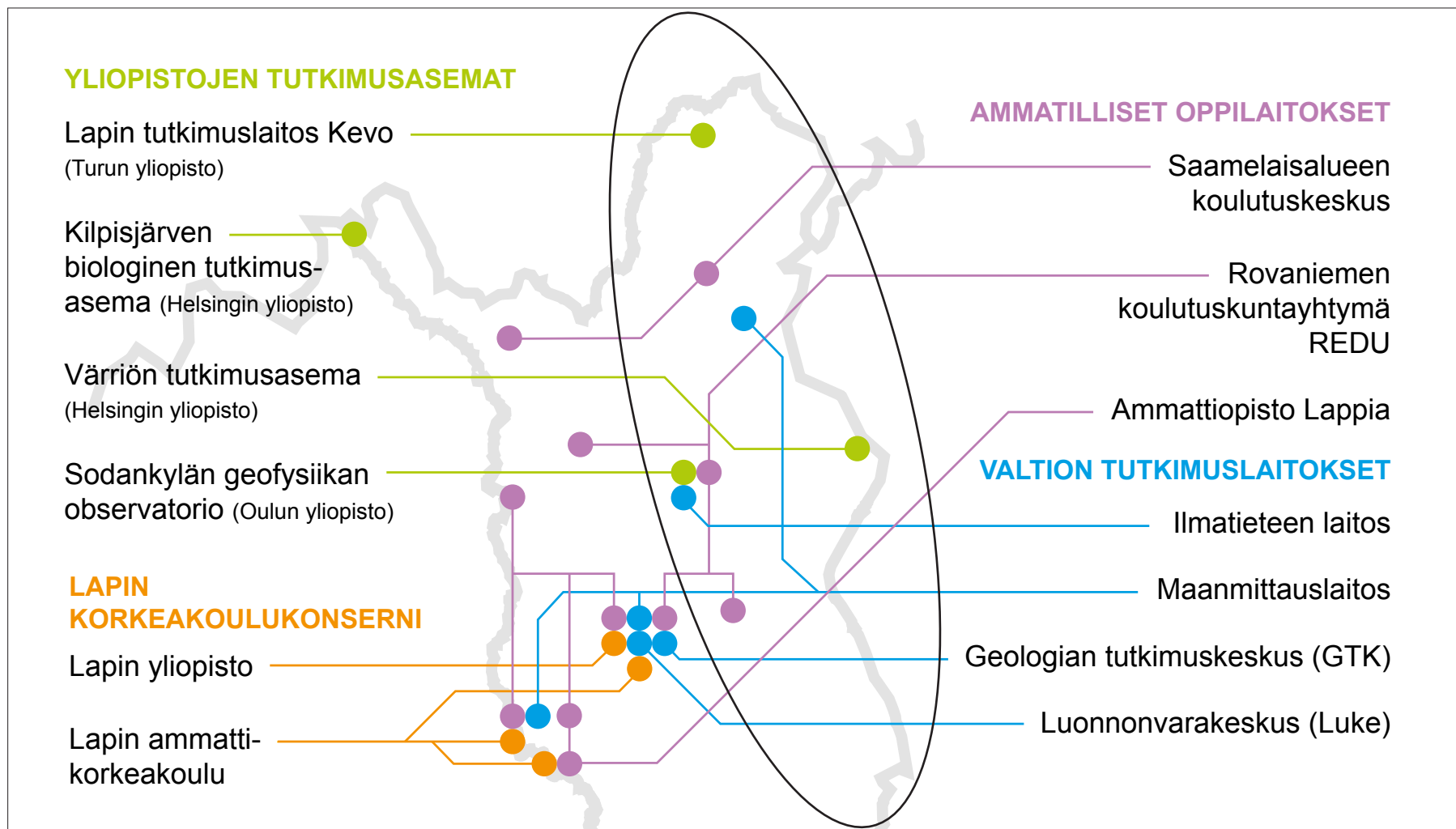
2022					
Kunta	Väestö 31.12.	Väestötiheys (Asukkaita/ km ²)	Alle 15-vuotiaiden osuus	65 vuotta täyttäneiden osuus	Väestöllinen huoltosuhte
Inari	7047	0.5	11.8 %	27.7 %	65.4
Sodankylä	8134	0.7	13.4 %	29.5 %	75
Utsjoki	1180	0.2	12.5 %	31.7 %	79.3
Kemijärvi	6996	2	9.6 %	41.5 %	104.7
Pelkosenniemi	947	0.5	9.9 %	37.1 %	88.6
Posio	2999	1	7.9 %	42.2 %	100.6
Salla	3336	0.6	8.1 %	40.9 %	96.1
Savukoski	988	0.2	10.4 %	35.3 %	84.3

Taulukko 1: Itä- ja Pohjois-Lapin väestö

ja Suomen Natoon liittyminen nostavat esiin varautumiseen ja turvallisuuteen liittyviä osaamis- ja innovaatioteemoja myös Itä- ja Pohjois-Lapissa.

Seutukuntien yrityskanta on pääsääntöisesti mikroyrityksiä (arvio noin 96–97 %), lukuun ottamatta muutamia isompia alueella toimivia teollisuus- ja matkailuyrityksiä.

Itä- ja Pohjois-Lapin alueella sijaitsevat tutkimuslaitokset ja -asemat sekä ammatilliset oppilaitokset ovat osa Lapin tutkimus- ja koulutusverkostoa (ks. kuva 2). Alueella ei toimi suoraan yliopistojen tai korkeakoulujen yksiköitä, mutta yhteistyötä tehdään koulutus- ja kehittämishankkeiden kautta. Itä- ja Pohjois-Lapissa toimii kolmen eri yliopiston tutkimusasemia ja yksi kansallisen tutkimuslaitoksen asema, joissa tehdään kansainvälisen tason tutkimusta. Kevon tutkimusasema Utsjoella on Turun yliopiston hallinnoima biologinen asema, Värriön tutkimusasemalla Sallassa tehdään Helsingin yliopiston kautta merkittävää ilmakehätutkimusta. Sodankylän Tähtelässä sijaitsevassa Oulun yliopiston Sodankylän geofysiikan observatoriossa tehdään lähiavaruustutkimusta ja ylläpidetään satelliitti- ja satelliittirakentamisosaamista. Tähtelässä toimii myös Ilmatieteen laitoksen Arktinen avaruuskeskus (FMI-ARC), joka vastaanottaa satelliittidataa ja toimittaa dataa sekä siitä tehtyjä tuotteita käyttäjille Suomessa ja kansainvälisesti. Tutkimusasematoiminnalla on tärkeä rooli alueen TKI-toiminnan vahvistamisessa. Lisäksi alueella toimivat vahvasti Geologian tutkimuslaitos (GTK) ja Luonnonvarakeskus (LUKE).

Kuva 2: Ammatilliset oppilaitokset, korkeakoulut ja tutkimus-organisaatiot Lapissa (Lapin ÄES strategia 2023²)

Kunnat ovat keskeisiä aluekehityksen ja innovaatiotoiminnan moottoreita Itä- ja Pohjois-Lapissa, jossa muuten on suhteellisen vähän TKI-toimintaa. Kunnissa ei ole kuitenkaan riittävästi osaamista ja käytännön kokemusta liittyen osallistumiseen eurooppalaisiin innovaatioaloitteisiin tai -ohjelmiin.

Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelman näkökulmasta voidaan esittää alueen tiivistetty SWOT-analyysi (ks. taulukko 2). Analyysissä on hyödynnetty mm. Lapin liiton ja seutukuntien sekä Leader- toiminnan aineistoja³.

2. Lapin älykkään erikoistumisen strategia 2023–2027 https://arcticsmartness.fi/wp-content/uploads/sites/5/Strategia_web.pdf

3. Leader Pohjoisin Lappi. Kehittämisstrategia 2023–2027 kahdeksan vuodenajan koti. Leader Pohjoisin Lappi ry. https://www.pohjoisinlappi.fi/wp-content/uploads/Leader-Pohjoisin-Lappi_strategia.pdf

<p>Vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Luonnonvarat (biotalous, malmivarat) • Matkailu: luonto, infrastruktuuri, osaaminen • Vahva tutkimusasemaverkosto • Vahvoja teollisuusyrityksiä • Rikas lappilainen kulttuuri ja saamelaiskulttuuri 	<p>Heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vähenevä ja ikääntyvä väestö • Etäisyys markkinoista • Harvaan asutun alueen haastavat olosuhteet • Ei omaa yliopiston ja/tai AMK yksikköä alueella • TKI-toiminnan ja omien tuotteiden rajallinen määrä
<p>Mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vihreän siirtymän investoinnit pohjoisessa • Elinkeinoklusterit ja verkostot yritystoiminnan tukena • TKI-yhteistyö Lapissa (mm. AMK-yhteistyö) • Kansainväliset yhteishankkeet EU-rahoituksella • Alueen onnistunut brändäys mm. matkailussa • Uudet turvallisuus- ja huoltovarmuusratkaisut 	<p>Uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Väestön ikääntymisen ja vähenemisen myötä alueen uudistumiskyky heikkenee • Innovatiivisten yritysten kehittämisen haasteet • Haasteet elinkeinon yhteensovittamisessa • Kansallista ja kansainvälistä yhteistyöverkostoa ei kyetä hyödyntämään

Taulukko 2: Itä- ja Pohjois-Lapin SWOT-analyysi älykkään erikoistumisen näkökulmasta

3. Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelma

3.1 Mitä on älykäs erikoistuminen?

Euroopan komissio on vuodesta 2012 lähtien kannustanut jäsenvaltioita ja alueita tekemään ns. älykkään erikoistumisen strategian tunnistamaan omat kehittämisen kärkivahvuusalueet ja kasvun ajurit, joihin tulisi erityisesti ohjata resursseja. Nykyään nämä strategiat nähdään yhtenä Euroopan unionin innovaatiopolitiikan kulmakivenä, joiden toimeenpanoon komissio ohjaa huomattavan määrän rahoitusta pääsääntöisesti rakenne- ja aluekehitysrahastojen kautta, mutta myös lisääntyvässä määrin ns. erillisrahoitusohjelmien kautta, joita toteutetaan kansainvälisen yhteistyön puitteissa.

Päivitetty Lapin älykkään erikoistumisen strategia julkaistiin maaliskuussa 2023. Strategia ohjaa osaltaan Lapin tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan (TKI) panostuksia kuluvalle EU-rahoituskaudella etenkin Euroopan aluekehitysrahoituksen osalta. Lapin älykkään erikoistumisen strategian painopisteet ovat kiertotalous, hyvinvointi- ja elämyspalvelut luonnosta, teknologiat kestävän tuotannon ja palvelujen uudistajana sekä uusiutuvan energian ratkaisut omavaraisuuden edistäjänä (ks. kuva 3).

Paikallinen älykäs erikoistuminen (local smart specialisation) kohdentaa älykkään erikoistumisen painopistettä ja toimenpiteitä

vastaamaan kohdekunnan tai -seutukuntien yhteistyöalueen tarpeita. Älykkään erikoistumisen toimintamallin soveltamisessa harvaan asutuille alueille on tärkeää keskittyä siihen, kykenevätkö älykkään erikoistumisen strategiat, toimintamallit sekä toimenpideohjelmat tarjoamaan ko. alueille uutta kehittämisenäkökulmaa – ja ennen kaikkea konkreettista lisäarvoa⁴. Maakuntatason sisäiset erot (esimerkiksi elinkeino- ja TKI-toiminta Meri-Lapissa verrattuna Itä- ja Pohjois-Lappiin) nostavat esiin tarpeen tarkastella myös maakuntatasoa pienempiä kokonaisuuksia älykkään erikoistumisen kannalta. Itä- ja Pohjois-Lapilla on koko Lapin elinkeino- ja TKI-toimintaan verrattuna erityispiirteitä, jotka kannattaa ottaa huomioon älykkään erikoistumisen työssä. On kuitenkin tärkeää huomata, että maakuntatason älykäs erikoistuminen tarjoaa paikalliselle älykkäälle erikoistumiselle erinomaisen laajemman viitekehityksen – maakuntataso ja paikallisempi taso täydentävät toisiaan.

4. Teräs, J. (2018). Älykäs erikoistuminen ja maaseutupolitiikka. Maaseudun uusi aika 28(2–3), 92–98.

Kuva 3: Lapin ÄES painopistealat (Lapin ÄES 2023)

3.2 Kasvuohjelman tavoitteet ja painopistealueet

Kasvuohjelman tavoite korostaa alueella toimivien elinkeinojen kestävyttä ja sosiaalista hyväksytävyyttä sekä vastuullisuutta. Mallialue tarkoittaa aluetta, jonka elinkeinoja ja TKI-toimintaa harjoitetaan YK:n kestävyystavoitteiden mukaisiksi. Kestävyydellä ja vastuullisuudella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että Itä-Lapin matkailussa, vihreässä teollisuudessa ja biotaloudessa otetaan huomioon paikalliset ihmiset ja toiminnan hyväksyttävyys ja että alueen elinkeinot sovitetaan yhteen toisensa kanssa.

Kasvuohjelman tavoitteena on vahvistaa Itä- ja Pohjois-Lapin aluekehitystä ja alueen yhteistyötä hyödyntäen älykkään erikoistumisen toimintamallia. Tavoitteena on luoda edellytyksiä älykkäälle, kestäväälle, osallistavalle ja turvalliselle Itä- ja Pohjois-Lapille. Erityistä huomiota kiinnitetään yhteistyöhön ja verkostoitumiseen. Kasvuohjelma perustuu Itä- ja Pohjois-Lapin osaamiseen ja innovaatiotoimintaan. Kasvuohjelman toimenpiteet keskittyvät luonnonvarojen ja luonnonolosuhteiden kestävään hyödyntämiseen sekä yhteiskunnallisten haasteiden vaatimiin ratkaisuihin (mm. työvoiman saanti) ja turvallisuuteen liittyvien asioiden kehittämiseen. Kasvuohjelmaa toteutetaan 2023–2030 tiiviissä alueellisessa, kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä.

Kuvassa 4 on esitetty Itä ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelman painopisteet (kulmakivet): pohjoisten luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen, pohjoisten luonnonolosuhteiden kestävä hyödyntäminen, verkostoituminen, pohjoisen tutkimuksen ja osaamisen hyödyntäminen sekä turvallisuuden vahvistaminen.

Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelma tukee ”Itä- ja Pohjois-Lappi: arktisten kestävien ja vastuullisten elinkeinojen ja arktisen osaamisen mallialue” kehittämistavoitetta.

Itä- ja Pohjois-Lapilla on moninaisia kasvun mahdollisuuksia luonnonvarojen ja luonnonolosuhteiden kestävään hyödyntämiseen pohjautuen.

Kuva 4: Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kulmakivet

Pohjoisten luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen sisältää älykkäät ja kestävät ratkaisut etenkin liittyen Suomessakin parhailaan ripeästi etenevän vihreän siirtymän ja puhtaiden, ympäristöystävällisten teollisuus- ja energiaratkaisujen edistämiseen alueella. Itä- ja Pohjois-Lapin alueella vihreän siirtymän mahdollisuuksia on erityisesti metsä- ja biotalouden, uusiutuvan energian, kestävästä kaivostoiminnan ja malminetsinnän aloilla. Kiertotalouden ratkaisut ovat olennainen osa kaikkia näitä elinkeinon aloja. Pohjois-Ruotsin teollinen vihreä siirtymä tarjoaa Itä- ja Pohjois-Lapille vertailukohtaan ja tuoreita esimerkkejä pohjoisten luonnonvarojen kestävästä hyödyntämisestä mm. tuulivoimainvestoinnit, vetytalous, sekä niihin liittyvästä elinkeinon yhteensovittamisesta ja mm. työvoiman saantiin liittyvistä seikoista. Luonnonvarojen kehittämiskohteita ovat Itä- ja Pohjois-Lapissa mm:

Kestävä biotalous

- Metsätalouden älykäs kehittäminen ja paikalliseen metsätalouteen perustuvan yrittäjyyden tukeminen: metsätalouden teollisuuspalveluyritysten kehittäminen osana tuotantoketjuja ja metsätuotteiden paikallinen jalostaminen
- Elintarvike- ja luonnontuotteiden jalostusasteen nosto tukemassa paikallista yrittäjyyden kasvua ja lähiruokaratkaisut: poro- ja luontaistuotteiden virtuaalitehdastoiminta, elintarvikkeiden tuotanto-, logistiikka- ja myyntitapojen kehittäminen mm. hajautetut tuotantokohteet, liikkuvat tuotantokohteet esim. teurastamo, yhteinen myynti- ja tilausjärjestelmä; yhteinen verkkokauppa- alusta, arktisen elintarviketuotannon ja terveysvaikutteisten tuotteiden kehittäminen, elintarvikkeet ja luonnontuotteet osana matkailutuotteita ja -palveluja

Energiatuotannon kehittäminen arktisen luonnon ja kestävyys ehtojilla

- Uusiutuvan energiatuotannon vahvistaminen – kokonaisratkaisut huomioiden paikallisiin olosuhteisiin sopivat (hybridi-) ratkaisut
- Ratkaisut tukemassa energiaomavaraisuutta ja huoltovarmuutta
- Uusien energiamahdollisuuksien tunnistaminen osaksi ratkaisuja ja jo tehdyn kehittämistyön huomioiminen mm. tuulivoima, biokaasu, vety, geotermisen lämpöenergian hyödyntäminen, aurinkoenergia

Vastuullinen kaivostoiminta ja malminetsintä

- Itä- ja Pohjois-Lapista vastuullisen kaivostoiminnan mallialue ottaen huomioon ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset
- alueen teollisuuspalveluyritysten kehittäminen ja aluelähtöiset palvelukonseptit kaivostoiminnassa
- malminetsintä paikallisten yritysten liiketoiminnan vauhdittajaksi

Pohjoisten luonnonolosuhteiden kestävä hyödyntäminen keskittyy kestävään ja vastuulliseen luontomatkailuun hyvinvoinnin mahdollistajana. Itä- ja Pohjois-Lapin luonto, erämaaolosuhteet sekä harva asutus mahdollistavat erilaisten luonto-, hyvinvointi- ja elämyspalveluiden kehittämisen sisältäen myös alueen vesistöjen hyödyntämisen matkailukohteena. Laadukkaita luontoon perustuvia matkailutuotteita ja -palveluja kehitetään hyödyntäen Itä- ja Pohjois-Lapin eri toimijoiden vahvuuksia kuten esimerkiksi tutkimusosastojen osaamisen hyödyntäminen, paikallinen gastronomia.

Tavoitteena on lisätä matkailun ympärivuotisuutta ja ottaa huomioon kestävä kehityksen periaatteet ja vihreä siirtymä. Kestävä ja vastuullisen luontomatkailun kehittämiskohteita Itä- ja Pohjois-Lapissa ovat mm.

- Digitaaliset ratkaisut tukemassa kestävä matkailua: matkailun digitaalisen alustat Itä- ja Pohjois-Lapin matkailumarkkinoinnissa ja reittien kehittämisessä, virtuaalimatkailu- ja pelillistäminen, lumivarmuuden kehittämiskäsit matkailukeskuksissa
- Koulutusmatkailu (leirikoulut, ilmastokasvatus, luontotiedot- ja taidot)
- Luontomatkailutuotteet: Hyvinvointimatkailu, tiede-, luonto- ja kulttuurimatkailu, valoisimman ja pimeimmän kauden hyödyntäminen, alueen soiden hyödyntäminen matkailussa
- Kestävät logistiset ratkaisut tukemassa erilaisia liikkumisen muotoja ja matkailutuotteiden kehittämistä: tankkausasemat, pyöräilymatkailuratkaisut

Pohjoisen tutkimuksen ja osaamisen sekä taitojen hyödyntäminen rakentuu yhteistyöhön ja verkostoitumiseen TKI- ja koulutuspalvelujen kanssa. Ilmastonmuutoksen myötä on myös tärkeää, että Itä- ja Pohjois-Lappi vahvistaa entisestään osaamistaan toimimisessa muuttuvassa arktisissa olosuhteissa.

- Koulutus ja älykkään osaamisen vahvistaminen tukemassa paikallisen liiketoimintaosaamisen ja yrittämisen kulttuurin vahvistamista – yhteistyörakenteet työvoiman saatavuuden varmistamiseksi; omavaraisuus, kestävyys
- Alueella olevan testaus- ja TKI toiminnan vahvistaminen – uutta liiketoimintaa

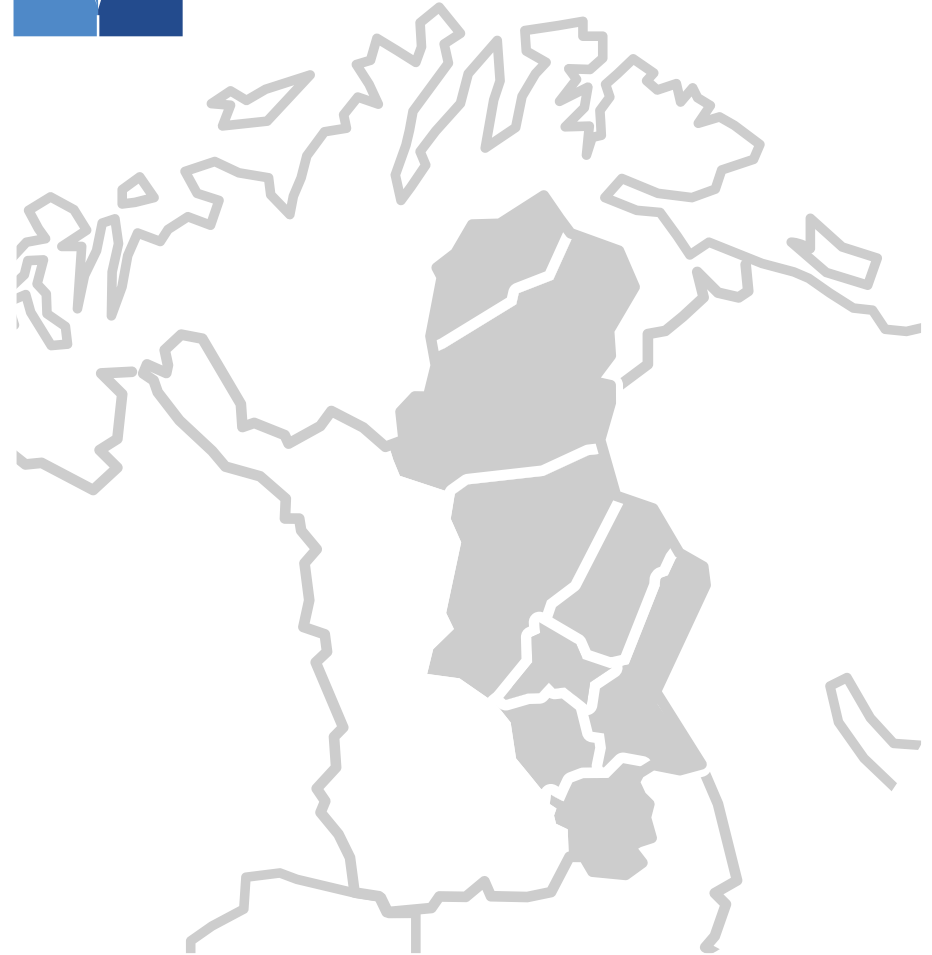
- Arktisten alojen paikalliset koulutusratkaisut tukemassa paikallisten yrittäjien liiketoimintaosaamista, yritysten kasvua ja uusien yritysten syntyä
- Kuntien TKI-toimintaosaamisen -ja verkostojen vahvistaminen (uuden EU-rahoituskauden painopiste)
- Itä- ja Pohjois-Lapin alueella toimivien tiede- ja tutkimuslaitosten osaamisen hyödyntäminen: esim. uudet tai jatkokehitettävät matkailutuotteet ja -palvelut, kaivosteollisuuden ympäristövaikutusten seuranta
- Tiede- ja kaivoskeskus: kansainvälinen tutkimus-, kehitys- ja innovaatiokeskus (Innovation house)

Alueellinen, kansallinen ja kansainvälinen verkostoituminen luo pohjan resurssien kohdentumiselle ja kohdentamiselle tukemaan seutukuntien elinkeinoelämän kasvua. Älykkään erikoistumisen toimeenpano edellyttää verkostoitumista ja erilaisten yhteistyörakenteiden luomista sekä ylläpitoa. Perustan luovat paikallinen ja alueellinen yhteistyö. Paikkaperusteinen kehittämistyö ja strategisten kumppanuuksien tunnistaminen alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti on edellytys kehittämistoimien toteuttamiselle. Itä- ja Pohjois-Lapissa väestöpohja on pieni, mutta samalla elinkeinotoiminnan kasvupotentiaali on merkittävä. Kansainvälinen yhteistyö voi tarkoittaa erilaisia asioita riippuen toimijasta ja organisaatiosta. Tässä yhteydessä puhumme kansainvälisestä yhteistyöstä, joka mahdollistaa ja jota tarvitaan Euroopan Unionin erillisrahoitusohjelmien kautta haettavien rahoitusten saamiseksi.

Turvallisuuden vahvistaminen on noussut seutukuntien kehitystarpeiden kärkijoukkoon. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa vaikuttaa myös Suomen ja Lapin geopoliittiseen tilanteeseen ja turvallisuusajatteluun. Suomen liittyminen NATOon saattaa tuoda Itä- ja Pohjois-Lappiin uusia aktiviteetteja ja investointeja liittyen turvallisuuspoliittiseen varautumiseen. Itä- ja Pohjois-Lapin huoltovarmuuteen liittyy vahvasti myös energiatuotannon ja ruokatuotannon omavaraisuus. Huoltovarmuudesta ja omavaraisuudesta on tulossa alueiden kehittämisen kasvava teema, jossa älykkäällä erikoistumisella voidaan tuottaa kestäviä ja taloudellisia ratkaisuja myös Itä- ja Pohjois-Lapissa.

3.3 Rakenne ja toimintaprosessi

Kuvassa 5 on esitetty Tankavaaran EIP-seminaarista tammikuussa 2023 kootun palautteen perusteella laadittu kuvaus Itä- ja Pohjois-Lapin älykkään erikoistumisen kasvuohjelman rakenteesta ja toimintaprosessista. Itä- ja Pohjois-Lapin osaamisen ja innovaatio toiminnan perusta (kuvan alaosa) luo pohjan kasvuohjelman toimenpiteille, jotka varmistavat vision toteutumista. Yhteisöllisyys ja paikalliset ratkaisut otetaan ohjelmassa huomioon.

Itä- ja Pohjois-Lapista Arktisten kestävien elinkeinojen ja osaamisen mallialue

Luonto ja luonnonvarat, ilmaston- ja ympäristön tutkimus sekä Lapin historia ja kulttuuri ovat pohjana Itä- ja Pohjois-Lapin kestäväälle kasvulle

Teknologiset ratkaisut & Luonnonvarat

Yhteiskunnalliset ratkaisut ja luonto-olosuhteet

Vastuullisuuden elementit: Taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristöllinen kestävyys

Älykkään erikoistumisen kärki 1:
Vihreä siirtymän ratkaisut uuden kasvuaikakauden mahdollistajana

KV- kumppanit:
Pohjoismaat,
Portugali, Saksa
ja Espanja

Älykkään erikoistumisen kärki 3: Luontoon perustuva huippututkimus ja uudet teknologiat kestävien elinkeinojen ja palveluiden mahdollistajana

**Yhteisöllisyys,
kulttuuri/ historia
ja paikalliset
ratkaisut**

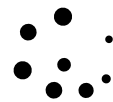
Älykkään erikoistumisen kärki 2: Kestävä ja vastuullinen luontomatkailu hyvinvoinnin mahdollistajana

Alueen toimijat:
Kunnat, yritykset
yhteistyössä: Lapin
AMK, yliopisto, SGO,
Värriö, Kevo, FMI,
SYKE, GTK, Luke

Elinkeinojen kehittämistä tukevia toimintoja:

1. Saavutettavuuden ja digitalisaation edistäminen
2. Huoltovarmuuden, omavaraisuuden ja turvallisuuden vahvistaminen sekä uusiutuvan ja hajautetun energiatuotannon turvaaminen
3. Arktiset taidot; osaamisen, koulutuksen ja yrittäjyyden kehittäminen

Elinvoimaa ja älykästä toimintaa
Itä- ja Pohjois-Lappiin (EIP)
Vitality and Smartness
in Eastern and Northern Lapland

LAPIN LIITTO

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kuva 5: Älykkään erikoistumisen kasvuhjelman rakenne ja toimintaprosessi

4. Älykkään erikoistumisen kasvuohjelmasta käytäntöön

4.1 Kasvuohjelman toimeenpanon lähtökohdat

Itä- ja Pohjois-Lapin Älykkään erikoistumisen kasvuohjelmassa on tunnistettu kilpai-lutekijät, joilla vahvistetaan alueen elinkeinorakennetta.

Kasvuohjelman toimeenpanon perustana on luoda tahtotila kehittää Itä- ja Pohjois-Lapin seutukuntia osana laajempaa alueellista, kansallista ja kansainvälistä toimintaympäristöä. Kasvuohjelman valmistelussa on tunnistettu Itä- ja Pohjois-Lapin elinkeinoelämän vahvuudet, jotka luovat aluetaloudelle parhaat kasvun mahdollisuudet ja joissa on suurin seutukuntien tulevaisuuden kehittämis- ja innovaatiopotentiaali. Kasvuohjelman toimeenpano tarvitsee onnistuakseen vahvoja yhteistyömalleja, jotka kannustavat resurssien keskittämistä yhteisesti sovittujen strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Itä- ja Pohjois-Lapin seutukunnissa kuntien välinen toimiva yhteistyö on tärkein kasvun tae tarjoten kasvuympäristön yrityksille toimia ja kehittyä. Kunnat ja seutukunnat luovat omalla päätöksenteollaan perustan elinkeinojen kasvulle ja eri toimijoiden yhteistyön kehittämiseksi. Tämän tueksi tarvitaan toimia vahvistamaan yritysten

innovaatiokapasiteetin kehittymistä ja uuden yritystoiminnan syntyä. On tärkeää ohjata alueen toimijoita vahvistamaan yhteistyötään, joka luo perustan sille, miten ohjataan TKI- ja koulutuspanostuksia.

Kilpailukyvyyn kasvattamisessa on huomioitavat laajemmat alueelliset ja yhteiskunnalliset haasteet kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti. Tavoitteet on Lapissa koottu yhteen Lapin Green Deal tiekartassa⁶. Lisäksi on panostettava toimiin, joilla vahvistetaan ns. mahdollistavia tekijöitä kuten saavutettavuus, digitaalisuus ja kuntien sekä seutukuntien geopoliittinen erityisrooli mm. huoltovarmuuden näkökulmasta tai haettaessa ratkaisuja kokonaisvaltaiseen osaa-misvajeeseen.

Kasvuohjelman toimeenpano edellyttää yhteistä resurssointia ja prosessia, joka auttaa toimijoita löytämään toisensa yhteisesti tunnistettujen kehittämispanostusten toimeenpanoksi. Käytännössä tämä tarkoittaa kehittämistoimien tarkempaa suunnittelua ja hankkeistamista hyödyntäen tarjolla olevaa rahoitusta kasvuohjelman toimeenpanon tueksi.

6. <https://www.lapinliitto.fi/hankkeet/paattyneet-hankkeet/lapin-green-deal/>

4.2 Kasvuohjelman toimeenpanon rahoittaminen

Itä- ja Pohjois-Lapin Älykkään erikoistumisen alueellinen kasvuohjelma tulkitsee Lappi-tason ohjelman toimet Itä- ja Pohjois-Lapin olosuhteisiin ja auttaa löytämään parhaat kohteet hyödynnettäväksi älykkään erikoistumisen toimeenpanoon suunnatulla rahoituksella.

Suomessa maakuntien tekemät älykkään erikoistumisen strategiat ovat keskeinen väline linjattaessa EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelman toimeenpanoa. Siksi on hyvin tärkeää, että Itä- ja Pohjois-Lapin Älykkään erikoistumisen alueellinen kasvuohjelma on linjassa Lapin älykkään erikoistumisen strategian 2023–2027 kanssa. Lisäksi älykästä erikoistumista käytetään tukikriteereinä myös monissa ns. EU-erillisrahoituksen/suorissa rahoitusohjelmissa, joita toteutetaan pääsääntöisesti yhteishankkeina muiden EU-maiden toimijoiden kanssa.

Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 – EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelma⁷ luo perustan Lapissa jaettavalle EAKR, ESR+ ja JTF-rahoitukselle. Käynnissä olevalla ohjelmakaudella on Lapissa enemmän kuin koskaan EU-jäsenyyden aikana käytössä alue- ja rakennepolitiikan rahoitusta. Lapissa maakunnallista toimeenpanoa ohjaavat Lappi-sopimus⁸, Lappi-sopimuksen toimeenpanosuunnitelma, Älykkään erikoistumisen strategia ja Lapin oikeudenmukaisen siirtymän JTF-suunnitelma⁹. Rahoitusta jakavat Lapin liitto ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus.

Lapin alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027¹⁰

luo pohjan EU:n maatalous- ja maaseuturahoituksen varojen käytölle Lapissa ja osaltaan panostaa Lapin Älykkään erikoistumisen toimenpiteiden rahoittamiseen. Lapin ELY-keskuksella on Leader-ryhmien kanssa yhteistyösopimus, joka linjaa eri rahoittajien roolia ja yhteistoimintaa rahaston varojen käytössä. Myös Euroopan meri- ja kalatalousrahaston (EMKR) 2021–2027 tukitoimet ovat merkittäviä sisävesikalastuksen kehittämisessä osana maaseutua.

Kansainväliset verkostot ja rahoitukset vahvistavat ja tukevat Itä- ja Pohjois-Lapin toimijoita kasvuohjelman tavoitteiden toimeenpanossa. Kansainvälisen verkostoitumisen ja rahoituksen ei tule olla itsetarkoitus, vaan selvästi eri osapuolille lisäarvoa tuovaa toimintaa ja kasvuohjelman toimeenpanoa vahvistavaa. Kansainvälisen yhteistyön merkitys nousee esille, kun halutaan erityisesti panostaa esimerkiksi:

- Digitaalisen ja vihreän siirtymän hallintaan
-> digivihreä kaksoissiirtymä vahvistamassa vastuullisen liiketoiminnan kehittämistä ja tukemassa laajemmin sosiaalista kehittämistä
- Osaamisen kehittämiseen ja kasvattamiseen
-> koulutusyhteistyö, erilaiset osaamisen kehittämisen mallit
- Yritysten liiketoimintaosaamisen vahvistamiseen tai toimimiseen väylänä yritysten kansainvälistymiselle

7. Linkki 27.4.2023 päivitettyyn ohjelmaan löytyy TÄÄLTÄ

8. <https://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/lappi-sopimus/>

9. Lisätty Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 – sivut 265–280

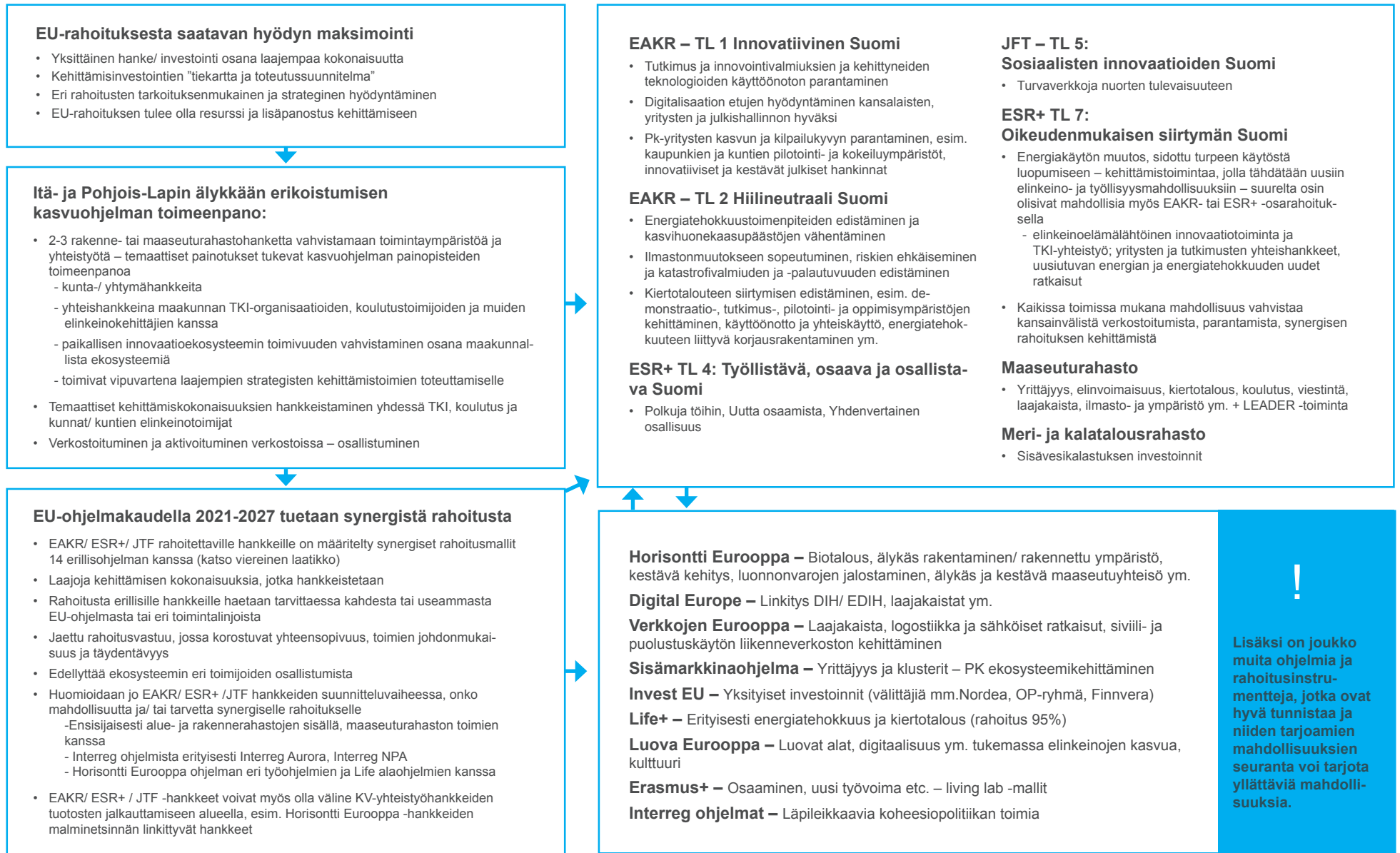
10. https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/57366/Lapin_alueellinen_maaseudun_kehittamissuunnitelma+_2023-2027.pdf/

4.3 Kasvuohjelman toimeenpanossa huomioitavaa

Kasvuohjelman toimeenpanon tulee ensisijaisesti perustua alue- ja rakennerahastojen, maaseuturahaston (sisältää myös Leader-ohjelmat) ja kansallisten ohjelmien systemaattiseen hyödyntämiseen. Näiden tehokas hyödyntäminen edellyttää tiiviimpää yhteistyötä niin Itä- ja Pohjois-Lapin seutukunnissa kuin laajemmin maakunnan toimijoiden kesken. Rahastot ja ohjelmat mahdollistavat myös laajemman yhteistyön kansallisesti ja tukevat kansainvälistymisen toimia. EU:ssa on satoja yhteistyöverkostoja ja kumppanuuksia. Järkevintä on hakeutua mukaan niihin yhteistyöverkostoihin, jotka tuovat suurinta lisäarvoa kasvuohjelman toimeenpanolle. Lapissa TKI-toimijat ja koulutusorganisaatiot sekä Lapin liitto ovat mukana useissa kansainvälisissä yhteistyöverkostoissa. Usein myös olemassa olevat verkostot ja kumppanuudet hyötyvät kaikkein eniten EU:n erillisohjelmista. Lapin liiton yhteistyötahoista mainittakoon erityisesti älykkään erikoistumisen temaattiset kumppanuudet (Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 ohjelmassa painotetaan useaan otteeseen kumppanuuksien merkitystä), Covenant of Mayors Europe (Lapin liitto), Eurooppalainen kumppanuus - Climate mission ja Brysselin aluetoimistojen koordinoima NSPA (Northern Sparsely Populated Regions) yhteistyö.

Kuvassa 6 on esitetty kasvuohjelman prosessia huomioiden eri rahoitusohjelmien tarjoamat mahdollisuudet. Niiden täysimittainen hyödyntäminen edellyttää kasvuohjelman tavoitteiden ja painopiste-alueiden toimenpiteiden tarkempaa tarkastelua ja yksilöimistä. EIP-hankkeen pohjalta olisi järkevää toteuttaa ”EIP 2.0” -hanke, jolla osaltaan varmistetaan ja vauhditetaan kasvuohjelman toteutusta.

Kuva 6: Kasvuohjelman toteuttamisen prosessi

Elinvoimaa ja älykästä toimintaa
Itä- ja Pohjois-Lappiin (EIP)
Vitality and Smartness
in Eastern and Northern Lapland

LAPIN LIITTO

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020